

DIFER PROGRAMCSOMAG

Fazekasné Fenyvesi Margit

ötlet **tár**

A beszédhanghallás fejlesztése 4–8 éves életkorban

Módszertani segédanyag
óvodapedagógusoknak és tanítóknak

A BESZÉD- HANG- FEJLESZTÉSE 4–8 ÉVES ÉLETKORBAN

Módszertani segédanyag
óvodapedagógusoknak és tanítóknak

Mozaik Kiadó – Szeged, 2006

TARTALOM

A BESZÉDHANGHALLÁS KÉSZSÉGE	7
A beszédhanghallás általános jellemzője, pedagógiai jelentősége	7
Szaktudományi áttekintés, a jelenlegi helyzetkép	8
A DIFER programcsomag beszédhanghallást mérő tesztje	9
Az elsajátítási folyamat országos helyzetképe	9
Pedagógiai tanulságok, tennivalók	11
A módszertani segédanyag célja, jellege, tartalma	11
A BESZÉDHANGHALLÁS JELLEMZŐI	13
A beszédhanghallás készség fejlődése	13
A beszédhanghallás készség komponensei	16
Komponensek szerinti hangpárok	16
A beszédhanghallás összetevőinek fejlődése	17
A beszédhanghallás szerepe a beszédészlelésben	18
A beszédhanghallás szerepe a beszédértésben	20
A beszédhanghallás szerepe az olvasás folyamatában	22
A beszédhanghallás szerepe a helyesírás folyamatában	24
A beszédhanghallás szerepe az idegen nyelv tanulásában	25
A BESZÉDHANGHALLÁS FEJLŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE	27
Hangképzet kialakítása	27
Artikulációs gyakorlatjavaslatok	31
Hangképzet kialakítását segítő játékok (hangoztatás)	33

A beszédhang-felismerés és a beszédhang-kiemelés segítése	49
Beszédhang-felismerés fejlődését segítő játékok (implicit szint)	49
Önmagában ejtett beszédhang felismerése	50
Beszédhang felismerése szavakban	52
Beszédhang-felismerés fejlődését segítő játékok (explicit szint)	56
Fonológiai tudatosság fejlődését segítő játékok:	
beszédhang-felismerés és -hangoztatás önmagában	56
Beszédhangok megkülönböztetésének segítése	58
Beszédhangok megkülönböztetését segítő játékok (implicit szint)	60
Beszédhang differenciálása önmagában	60
Beszédhang differenciálása szavakban	61
Játékok a zöngés-zöngétlen ejtés megkülönböztetésére	63
Időtartam-megkülönböztetés előkészítése	65
Hangzódifferenciálás fejlődését segítő játékok:	
időtartam megkülönböztetése önálló hangoztatással	67
Időtartam megkülönböztetése szavakban	68
Időtartam-differenciálás írni-olvasni tudó gyermekeknél	69
Beszédhangok időtartamának megkülönböztetését	
segítő játékok (explicit szint)	71
Beszédhang differenciálása hangoztatással	71
Tagolási játékok – a szóalak megbontása	73
Részleges hasonulás	76
A részleges hasonulás gyakorlatai írni-olvasni tudó gyermekeknél	76
A rendszeres fejlesztés eredménye	78
FEJLESZTÉSRE AJÁNLOTT MUNKATANKÖNYVEK,	
FELADATGYŰJTEMÉNYEK	80
SZAKIRODALOM	81
MELLÉKLETEK	83

A BESZÉDHANGHALLÁS KÉSZSÉGE

A BESZÉDHANGHALLÁS ÁLTALÁNOS JELLEMZŐJE, PEDAGÓGIAI JELENTŐSÉGE

A téma feldolgozásához Vekerdi Zsuzsanna újszerű megjegyzéseit – személyes engedélyével – felhasználtam.

A beszédhanghallás segítségével a beszédhangokat változó hangkörnyezetben is, önállóan is észlelni tudjuk. Az elkülönítést a hangok tulajdonságai (komponensei) alapján tesszük meg. A beszédhangok különbözhetnek egymástól a képzés helyében, módjában, a hangszalagok rezgésének különbözőségében, az ejtés időtartamában, a hangkihallás folyamatában. Ez a spontán fejlődő készség a beszéd tanulásával egyidejűleg működni kezd. Segítségével lehetővé válik a szóbeli közlések felfogása, hangzási hasonlóságuk ellenére a tartalmi különbségek értelmezése (pl. ebéd-el-ebédde). A beszédhangképzésben, az artikulációs folyamat szabályozásában a beszédhanghallás kontroll szerepet tölt be. Általa a gyermek a környezet és a saját hangejtése közötti különbséget folyamatosan megszünteti (könnyen észlelhető és/vagy ejthető hangoknál gyorsabban, nehezebben észlelhető és/vagy ejthető hangoknál, pl. „r” hang, lassabban). A folyamat pontos kezdési ideje nem ismert, de nagyjából három-öt évet vesz igénybe. A fejlődés még ez után is folytatódik a hierarchizálással. Nagy József (2000) a készségekre vonatkoztatva négy, egymásra épülő szintet nevez meg: perceptuális és nyelvi-tapasztalati, valamint verbális és formalizált értelmező szintet. A beszédhanghallás készség perceptuális és nyelvi szinten működik, a szabályozás a nyelvi kommunikációban akusztikus észleleti szinten valósul meg. De ezzel a fejlődési folyamatnak még nincs vége, mert az optimalizálódáshoz több évre van szükség (Nagy, 2000).

A beszédhanghallás minősége fontos a beszéd alaki zavarainak egyes esetekben, a beszédészlelés és megértés folyamatában, az olvasásban és a helyesírásban. A beszédhangok megkülönböztetésének sérülése egyik oka lehet bizonyos beszédrendellenességeknek (szenzoros, kondicionált diszlália), és tiszta hangképzés ellenére az olvasás-helyesírás gyengeségeinek, illetve zavarainak (diszlexia, diszgráfia). Az idegennyelv-tanulás sikerességében is befolyásoló tényező, hogy a nyelvet tanuló mennyire észleli a hangejtési különbségeket, hogyan tudja tagolni, s ezáltal értelmezni az idegen szósorokat. Aki anyanyelvének hangjait sem tudja pontosan differenciálni, az idegen nyelv elsajátításában is hátrányba kerül. Ezzel magyarázható, hogy a diszlexia/diszgráfia mindig együtt jár az idegen nyelv tanulásának nehézségeivel.

Az óvodai és az iskolai nevelés hatékonyságának elemzésekor visszatérően szerepel az alsó fokú oktatásból kikerülő tanulók beszéde, beszédmegértése, szókinccse, olvasása és helyesírása. Az iskolát kezdő gyermekeket általában az írás-olvasás tanulása közben éri az első kudarc. A kritikus készségek egyike a beszédhanghallás, amely az optimális szinten elsajátított beszédhangképzés, a beszédészlelés, beszédértés, az olvasási készség (dekódolás) és a helyesírás (időtartam-észlelés, a hangok egymásra gyakorolt hatásának differenciált észlelése) kritikus előfeltétele.

A tanköteles korú gyermekek többsége tisztán képi a hangokat, de ez még nem feltétlenül garancia arra, hogy a beszédhanghallás is optimális szinten kialakult. Amennyiben a gyermek tisztán beszél, vagy a hangtorzítást, zöngétlenítést környezete nem minősíti beszédhibának, tévesen feltételezik a jó minőségű beszédhanghallást is. A beszédhez nem szükséges az egyes fonémák egyenkénti felismerése, mert azok csak a *szófelismerő rutin* (Nagy, 2004) elemeiként működnek. A hangonkénti lebontásra csak akkor lépünk vissza, amikor ismeretlen, félreértett vagy a szövegkontextusba nem illeszthető szó felismerése a feladat. A részlegesen fejlett beszédhanghallás rejtve maradhat, legfeljebb direkt vizsgálati helyzetben derül ki, hogy a hangokat alkotó összetevők megkülönböztetése hiányosan működik. A gond az olvasás és a helyesírás tanításakor jelentkezik, amikor a betűkhöz kapcsolt fonémákat a kialakulatlan beszédhanghallási készséggel rendelkező gyermekek nem képesek felismerni, egyeztetni. Ez csak akkor valósul meg, ha a *beszédhang-felismerő rutin* (Nagy, 2004) kialakult.

SAKTUDOMÁNYI ÁTTEKINTÉS, A JELENLEGI HELYZETKÉP

A fonémaészlelés (beszédhanghallás) a hazai és külföldi szakirodalmakban önálló témaként nem szerepel, csak meghatározott folyamatok összetevőjeként. A készség megnevezése eltérő (fonémahallás, akusztikus észlelés, fonéma-percepció, beszédhang-megkülönböztetés, hangzódifferenciálás stb.).

Kronológiai sorrendben értelmezve a beszédhanghallás elméletéhez tanulmányozott hazai és külföldi szakirodalmakat, határozottan megfigyelhető egy fejlődési vonulat a beszédhanghallás készségének értelmezésében. A hatvanas évek szakirodalma még a logopédiai folyamatok egyik összetevőjeként tartja számon. A beszédhiba, a diszlexia, diszgráfia kezelésének leírása során említi meg, de a beszédhanghallás teljes rendszerének, a készség tulajdonságainak leírása elmarad. A nyolcvanas években, az iskolaérettség központba kerülésével újabb értelmezést nyer a beszédhanghallás készsége. Már szerepel az iskolaérettség kritériumai között, és inkább a fonéma elnevezés dominál. Magyarországon Nagy József és munkatársainak érdeme, hogy a készség a logopédiából bekerült az általános pedagógiai fogalmak rendszerébe.

A BESZÉDHANGHALLÁS FEJLŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE

A fejlesztés eredménye a beszédhangok hallási megkülönböztetése lesz, amely attól is függ, milyen életkorú a gyermek, azaz az anyanyelv elsajátításában mióta és hogyan vesz részt. Az óvodások és az iskolások hibázási jellege eltér. *Lőrík József* (1992) megállapítása: az óvodáskorban nem csupán gyakoribbak a beszédhangok hallási megkülönböztetésének nehézségei, hanem aki hibázik, az a beszédhangok több tulajdonságának differenciálásában is sikertelen. Az iskolai és az óvodai fejlesztés ezért más jellegű. Ugyanazon célt szolgáló gyakorlatok másképpen megvalósítható feladatot jelentenek a tanítónak, mint az óvónőnek. Az óvodában a spontán gyakorlási lehetőségek kihasználására számtalan alkalom nyílik, míg az iskolai munkában ez inkább a tanórákra korlátozódik. A fejlesztési lépések alkalmazkodnak a kétfajta szituációhoz: a hangoztatás és a felismerés – fejlesztési idejük főleg az óvodára esik – sok mozgással jár, és egész csoportos formában is megvalósítható. A fejlesztés utolsó lépése, a differenciálás kisebb csoportokban, vagy egyéni részvétellel optimális, ami jól alkalmazható az iskolai helyzetekben.

A készség fejlesztése akkor lesz eredményes, ha a gyermekek napi rendszerességgel, 5-10 perces időtartamban játszhatnak a hangokkal. A fejlesztés némileg eszközigényes (hívóképek, játékok, képsorozatok), gyűjtőmunkát feltételez.

HANGKÉPZET KIALAKÍTÁSA

A beszédhanghallás fejlődésének bemutatásából látható, hogy az óvodás korú gyermekek számára a beszédhang kezdetben önállóan nem létezik, így előkészítés nélkül nem tudnak megoldani hangzódifferenciálási feladatot. A sikeres megkülönböztetés egyik feltétele, hogy tudják, mi az, amit differenciálniuk kell, tisztában legyenek a szavak alkotóelemeivel, a hangokkal. Ez az implicit szint, a beszédhanghallás felismerés fejlesztése során.

Első lépése a *hangoztatás*, hangutánzás, a beszédhangok önálló létezésének bemutatásával a *hangképzet kialakítása*. Egyszerűbb a tevékenység, ha hosszan ejthető réshangokról van szó (pl. *sz* hang). Ezeket tetszőleges időtartamban és hangerővel produkálhatjuk, és nem áll fenn a toldalékhangos képzés veszélye. Zárhangok (pl. *b* hang) önálló ejtése már nehezebb, mert a zöngéesség érzékelése kísérelőhang megjelenésével jár.

Hang	A hangutánzás szimbóluma	Verbális instrukció	Vizuális és motoros instrukció*
a	alvás, mutogatás	Kerekítsd a szád	Jobb mutatóujj a kerekre nyitott száj mellett jobbra áll
á	ásítás, indiánüvöltés	Nagyra nyisd a szád	Jobb mutatóujj az ajak felett áll
b	babagögcisülés	Morogjon a torkod, a baba hangosan gögcisül. Fogd meg az arcod, érzed, hogy rezeg	Jobb kézzel a hasat érintjük
c	cicahívogatás, egércincogás	Szorítsd a nyelved a szájpaddalra	Jobb kéz mutatóujjával cicahívogató mozdulat
cs	csibecsigogás, csöpögő csap	Szorítsd a nyelved a szájpaddalra, kerekítsd a szád	Jobb kéz mutató- és középső ujjával csőr formálása
d	dobverés	Ütögesd nyelvvel a szájpaddalra, hangosan szóljon a dob	Jobb kéz mutatóujjal dobütő mozdulat
e	elvevés	Nevetésre húzd szét a szád	Jobb mutatóujj vízszintesen a nyitott ajak előtt
é	éneklés, önmagunkra mutatunk	Erősen nevetésre húzd szét a szád	Jobb mutatóujj először vízszintes, majd függőleges helyzetben
f	mérges cica fúj, szélfújás	Harapd be kicsit az alsó ajkad, csendesen fújj	Jobb kéz mutatóujjat enyhén begörbítve az alsó ajakhoz érintjük, ráfújunk
g	libagöggogás	Morogjon a torkod	Liba szárnyának jelzése: jobb kéz vízszintes helyzetben, váll mellett
gy	lóbiztatás	Közelített fogsorral morogj	Két kézzel test mellett a kantárfogás mozdulata
h	kézmelengetés	Lehelj a kezedre	Mindkét kéz váltott melegítése
i, í	kismalac visitása	Nevetésre húzd a szád, zárd összebb a fogsorod	A csukott fogsor és nyitott ajak előtt vízszintesen álló jobb mutatóujjat a száj mellé állítjuk függőleges helyzetben
j	jajgatás	Közelített fogsorral, hangosan jajgass	Jobb kéz mutatóujjal jobb szem alá mutató jelzése (könny jelzése)
k	köhögés, kukorékolás, kárálás	Nyomd a nyelved a torkodhoz	Jobb kéz hüvelykujj a homlok közepétől felfelé mutat (taréj jelzése)
l	éneklés, libahívogatás	Nagyra nyisd a szád, csak a nyelved ugráljon	Jobb mutatóujjal nyakra mutatunk (hosszú nyakú liba)
m	tehén, maci, mosógép	Csukott szájjal morogj	Ökölbe szorított, előre nyújtott jobb kéz

3. ábra. Hangoztatáshoz, hangképzet kialakításához javasolt szimbólumok

A BESZÉDHANGHALLÁS FEJLŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE

Hang	A hangutánzás szimbóluma	Verbális instrukció	Vizuális és motoros instrukció*
n	mutogatás, döngicsélés, porszívó hangja	Nagyra nyisd a szád	Jobb kéz mutatóujjával az arc mellett felfelé mutatunk
ny	nyuszicsámcsozás	Nyomd fel a nyelved a szápadlásra	Két mutatóujjal a fej két oldala mellett füleket mutatunk
o, ó	csodálkozás	Kerekítsd a szád	Kerek szánk köré jobb mutatóujjal karikát írunk
ö, ő	mutogatás személyre	Csücsörítve kerekítsd a szád	Jobb kéz begörbített mutató- és középső ujjával az ajak fölé mutatunk röviden, illetve hosszan
p	pőfékelés, vattagombóc, gyertyafűjás	Fújd fel az arcodat, mint a léggömb, és pukkanj el	Pipafogó mozdulat a száj előtt
r	motor, autó	Nyújtsd ki a nyelved, peregjen az ajkaidal együtt (ha nem ejt <i>r</i> hangot)	Jobb kézzel kormányzás mozdulata
s	vonat	Kerek kéménnyel, meleg füstöt fűjjál, csendesen	Előre nyújtott jobb öklöt hátrafelé húzzuk
sz	kígyó, leeresztő lufi	Húzd szét a szád, zárd a fogsorod, nyelved tedd a felső fogor mögé	Vízszintesen tartott jobb kéz kinyújtott mutató- és középső ujjával a kígyó villás nyelvét jelezzük
t	óra	Nyelveddel ütögess a fogad mögött	Jobb kéz mutatóujjal az inga mozgását jelezzük
ty	bohóccsúfolódás, traktor	Nyomd fel a nyelved a szápadlásra	Két kéz mutatóujjait keresztbe érintve a csúfolódás mozdulatát imitáljuk
u, ú	kutyavonítás, majommakogás	Húzd fel az alsó ajkad, hogy csészét írhasz köré	<i>u</i> ejtése közben csésze alakot írunk a száj köré
ü, ű	ülés mutogatása, erőlködés	Alsó és felső ajakkal kerekítsünk	Jobb kéz begörbített mutató- és középső ujjával az ajak fölé mutatunk röviden, illetve hosszan
v	kutyaugatás, motor erősödő hangja	Harapd be kicsit az alsó ajkad, morogj	Jobb kézzel előre markoló mozdulat
z	méhecske	Magasan repül a méhecske	Jobb kéz vízszintes helyzetben a halánték mellett (szárnyrebbenés)
zs	repülő, motor	Mélyen morog a motor, hangosan	Két kézzel a kormányforgatás mozdulatát utánozzuk

* Megjegyzés: a vizuális és motoros instrukciók részben a hang betűalakjára utalnak, de ezt nem tudatosítjuk, legfeljebb a nagycsoportban.

BESZÉDHANGOK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSÉNEK SEGÍTÉSE

A beszédhanghallás készség legmagasabb szintje a *hangok megkülönböztetése*. A különbség az egy komponenstől való eltéréstől (pl. a *s-cs* hangpár csak a képzés módjában tér el) az egy komponensben való azonosságig terjed (pl. a *f-zs* hangpár csak a képzés módjában egyezik) (Kassai, 1998). A nehézségi fokozatok két irányban határozhatók meg: az egyik a differenciált hangpárok helyzete, a másik a differenciálendő jegyek száma. Az első esetben ugyanazok a nehézségi elvek érvényesülnek, mint a felismerés szakaszában: önálló hangoztatással egyszerűbb a differenciálás. Ha hosszan ejthető, jól hangoztatható hangokkal kezdünk (pl. *sz, z, zs*), megszokják a gyermekek, hogy az egész hangsort figyelik, ami jelentősen segíti őket a nehezebben kihallható hangok felfedezésében a hangsor végénél és belsejében is.

A hangok differenciálása a megkülönböztető jegyek számának csökkenésével párhuzamosan nehezedik. A beszédhanghallás készsége akkor mondható kialakultnak, ha a gyermekek a csupán egy jegyben történő eltérést is érzéklni tudják. Ezek a megkülönböztető jegyek a beszédhanghallás komponenseinek felelnek meg: a képzés helye, módja, a zöngés-zöngétlen ejtés és az időtartamkülönbség.

Hosszan ejthető beszédhangok megkülönböztetése előnyösebb gyakorlási helyzetet teremt (pl. *s-sz*), mint amikor a képzés csak toldalékhang együjtjársával lehetséges (pl. *b-d*). Az ejtés időtartamának rövidege miatt az akusztikai karakter a szomszédos hang spektrumában jelentkezik. A határozott izomérzés és láthatóság mértéke alapján köztük is van könnyebben és nehezebben felismerhető hang. Magánhangzók ejtésekor nincs a szájteri érintkezésből eredő határozott izomérzés, az egyes formánsok csak a szájter alakváltozása szerint különböznek egymástól. Ezért csak a képzési és hangzási szempontból legkülönbözőbb (*i, á, ú*) hangok megkülönböztetése nevezhető viszonylag sikeresnek a hangkörnyezet nélküli ejtésben. Hangsorban felismerésük nehezebb, de kihallásukra már az óvodások is rávezethetők. Nem véletlen, hogy az iskolások írásában a betűelhagyások a magánhangzókat érintik leggyakrabban (Török, 1971). Természetesen más a helyzet, ha az írásban nem jelölt teljes hasonulások és összeolvadások íráshibáit vizsgáljuk.

Az eltérő hangok hallási megkülönböztetése magától a differenciálendő tulajdonságtól is függ: legkönnyebb a képzés módja, ezt követi a képzés helye szerinti különbség, majd a zöngés-zöngétlen eltérés meghallása. Legnehezebb a hangok időtartam-különbségének felismerése. Az utolsó két jellemző igényli a legváltozatosabb bemutatási, gyakorlási formákat, ahol az auditív észlelés mellett más észlelési formákat is segítségül kell hívni: kinezetikus, motoros, vizuális ingereket.

Vizuális megerősítést biztosít, ha a magánhangzókat nemcsak hangokkal, hanem színekkel, sziluett képekkel is jelöljük.

A differenciálás tervezéséhez az egymással szemben összevethető hangpárokat ismerni kell.

Két beszédhang gyakori differenciálási típusai:

Képzés helye szerint			
z - zs	c - cs	g - d	b - d
s - sz	k - t	b - g	n - ny
m - n			

Képzés módja szerint			
sz - c	gy - ny	g - gy	a - o/ó
z - c	j - l	d - gy	a - e
s - c	l - r	u, ú - ü, ű	á - é
cs - sz	t - ty	o, ó - ö, ő	á - e
s - cs			

Zöngéesség szerint			
zs - sz	cs - zs	c - z	gy - ty
sz - z	cs - z	f - v	b - p
s - zs	c - zs	d - t	g - k
z - s			

Időtartam szerint			
Valamennyi hang rövid és hosszú változata			

Több beszédhang differenciálási típusai:

Több beszédhang			
s - cs - zs	sz - c - z - s - cs - zs	b - d - g	p - t - k
sz - c - z	j - l - r	gy - ny - ty	m - n - ny

BESZÉDHANGOK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSÉT SEGÍTŐ JÁTÉKOK (implicit szint)

A beszédhanghallás fejlődési lépései meghatározzák a fejlesztésben résztvevők számát. Hangoztatni, felismerni nagyobb számú gyermekcsoporttal is lehet, de a differenciálás hatékonyabb kiscsoportos (esetleg egyéni) formában. Ilyenkor a hangok különbözőségét természetes hangerővel kell érzékeltetni, ami frontális gyakorlási formában nem mindig lehetséges. A következőkben a hangzódifferenciálás fejlődését segítő játékokat mutatjuk be.

Beszédhang differenciálása önmagában

143. TANÍTÓ NÉNI JÁTÉK

„Figyeld meg, (pl.) mikor hallod a zsurrogó motor és a sistergő vonat hangját! Jelezd zöld pálcikával, ha a *zs* és pirossal, ha a *s* hangot hallod!” A játék bármely hangpár differenciálására alkalmas.

144. TUDOD, KI VAGYOK?

A két sor egy-egy betűt fogó gyermeknek áll háttal. A nevelő jelzései szerint a betűt (jelet) fogó gyermekek hangoztatnak. A háttal állók a hallott hangnak megfelelő betű (jel) képét mutatják fel.

145. KÍGYÓBÁNAT

Sz-z hangpár differenciálására. Egy szúnyog fejdíszű gyermek „alszik”. Nyugodt marad, ha a háta mögött méhecske zümmög. Ijedten elrepül, ha a kígyó sziszegését hallja.

146. KIT HÍVOK?

A gyermekek tetszés szerint futkároznak. Pl. *z* hang hallatára méhecske módján repkednek, *c* hangra nyávognak, *sz* hangra tekerednek. Ezt bármely hangpár megkülönböztetésére játszani lehet.

147. ÚJ LAKÁSBA KÖLTÖZÜNK

Papírcsík a földön, hangjelekkel/betűkkel lakott „lakásokra” osztva. A gyermek abba a lakásba megy, amelyiknek a hangját hallotta.

148. SORALKOTÁS

A sor elején álló gyermekek, pl. kakas illetve gúnár fejdíszet viselnek. Az óvónő hangjelzéseire a többi gyermek a megfelelő fejdíszű gyermek mögé áll.